

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 6 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Ҳожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликов Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудир;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Қаюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохидат Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психология кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Науризбаева Нуржамал Қудайбергенова

TURKISTONDA OILA VA NIKOH MUNOSABATLARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI VA ROSSIYA IMPERIYASI BOSQINIDAN KEYIN MINTAQADA YUZ BERGAN DEMOGRAFIK JARAYONLAR 14-22

Ortiqov Yosin Abdulboqiyevich

DUNGANSHUNOSLIK TADQIQOTLARI TARIXSHUNOSLIGI (1990-2023) 23-34

Бобожонова Феруза Хаятовна

СОВЕТ ҲОКИМИЯТИ ДАВРИДА ҚЎЙИ ВА ЎРТА ЗАРАФШОН ВОҲАСИДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИ 35-40

Halimov Tal'at

XX ASRNING 20-30 YILLARIDAGI QULOQLASHTIRISH SIYOSATI VA UNING SALBIY OQIBATLARI (BUXORO VILOYATI MISOLIDA) 41-45

Ilhomov Ziyovutdin Adxamovich, Shukurov Rustam Jo'raqulovich

ALEKSANDR BEKOVICH-CHERKASSKIY EKSPEDITSIYASINING BA'ZI TAFSILOTLARI: EKSPEDITSIYANING BOSHLANISHI 46-54

Tilavova Shahnoza Salohitdinovna

MA'RIFATPARVARLARNING MATONATLI AYOLI XAYRINISO MAJIDXONOVA (1905-1937) HAYOTI VA FAOLIYATIGA CHIZGILAR 55-59

Жайнаров Обиджон Ҳамид ўғли

XX АСР 20-ЙИЛЛАРИДА ЎЗБЕКИСТОНДА АДВОКАТУРА ТИЗИМИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР (ФАРҒОНА ВИЛОЯТИ МИСОЛИДА)..... 60-64

Toshpo'latov Mamadali Zaynidin o'g'li

NUROTA TUMANI YOSHLARINI QO'LLAB-QUVVATLASH YUZASIDAN AMALGA OSHIRILGAN CHORA-TADBIRLARNING TARIXIY TAHLILI (2017-2024) 65-73

Umarov Baxtishod

SOMONIYLAR DAVRIDA BUXORODA ILM-FAN RIVOJI (TARIX VA TIBBIYOT MISOLIDA).. 74-79

Ўўлдошев Салимжон Валиевич

ИНТЕГРАЦИЯЛАШУВ ЖАРАЁНЛАРИ ВА ХАЛҚ ЎЙИНЛАРИ 80-85

Askarov Azimjon Odiljon o'g'li

O'RTA OSIYODAGI ANGLIYA-ROSSIYA RAQOBATINING TARIXIY KONTEKSTI VA KATTA O'YIN SIYOSATINING VUJUDGA KELISHI 86-91

Eshchanov Hurmat Matnazarovich

O'ZBEKISTON HUDUDI BRONZA DAVRIDA TOPOGRAFIK XUSUSIYATLARNI ETNIK JARAYONLARI KARTOGRAFIYASI..... 92-95

Azamatova Gulmira Bayirbekovna

O'ZBEKISTONDA AHOLI MIGRATSIYASI VA UNGA TA'SIR ETGAN IJTIMOIIYIQTISODIY

OMILLAR	96-100
<i>Raimov Mamasoat Safar o'g'li</i> ESKI TERMIZ HAQIDA TARIXIY MA'LUMOTLAR	101-105
<i>Usmanov Jahongir Xo'jaqulovich</i> MARKAZIY OSIYO TARIXSHUNOSLIGIDA ILK ILMIY QARASHLARNING SHAKLLANISHI	106-109
<i>Usmanova Inobat Ibragimovna</i> PROCESSES OF GEOGRAPHICAL LOCATION OF THE IRON AGE POPULATION OF UZBEKISTAN	110-115
<i>Bekmirzayev Islomjon Ibrohim o'g'li</i> O'RTA G'OVASOY HUDUDI QADIMGI DAVR AHOLI TURAR-JOYLARI XUSUSIDA AYRIM MULOHAZALAR	116-120
<i>Gadoyev Dadaxon Xayrulloevich</i> BUXORDAGI "MASJIDI BALAND" MASJIDI QURILISHI VA TARIXI	121-125
<i>Rajabova Sabohat Bobirovna</i> IQTISODIY HAYOTDA TADBIRKOR AYOLLARNING TUTGAN O'RNI (SURXONDARYO VILOYATI MISOLIDA)	126-132
<i>Aloxunov Alisher Ahmadjonovich</i> ARXELOGIYADA GEOGRAFIK AXBOROT TIZIMLARIDAN FOYDALANISHNING ASOSIY IMKONIYATLARI XUSUSIDA	133-138
<i>Sharopov Saidusmon Saidaxmadovich</i> XIX ASR OXIRI VA XX ASR BOSHLARIDA BUXORO AMIRLIGINING JANUBISHARQIY HUDUDI SHAHARLARI, XUSUSAN QARSHI, SHAHRISABZ VA KITOB SHAHARLARINI RUS TARIXCHILARI ASARLARIDA YORITILISHI	139-144
<i>Axmedova Gulchehra O'skinovna</i> SHEROBOD VOHASI NOMODDIY MADANIYATI DURDONALARI	145-149
<i>Abduraximov Husniddin</i> O'ZBEKISTON VA AVSTRIYA RESPUBLIKASI O'RTASIDA INVESTITSIYAVIY, HUQUQIY HAMDA ILM-FAN SOHASIDA HAMKORLIKNING MUSTAHKAMLANISHI	150-158
<i>Turopova Mohidil Turdiyevna</i> O'ZBEKISTON JUNUBIY HUDUDLARI TOPONIMIKASINING TABIAT BILAN BOG'LIQLIGI VA URF-ODATLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	159-163
<i>Annayeva Zarifa Musurmonqulovna</i> EKOLOGIK HOLATNI BARQARORLASHTIRISHNING ASOSIY YO'NALISHLARI	164-168
<i>Ahmadov Xurshid San'atovich</i> "CHIG'ATOY IMLOSI" VA MILLIY ZIYOLILAR	169-175
<i>Axmadova Nafisa Axmad qizi</i> O'ZBEKISTON VA GERMANIYA MADANIY ALOQALARINING RIVOJLANISHI	176-179

<i>Жумаева Шоҳида Чориевна</i> МУСТАҚИЛЛИК ДАВРИДА ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИНИНГ РИВОЖЛАНИШИ	180-186
<i>Elmuratova Umida Farxadovna</i> TA'LIM IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISHNING GENDER TENGLIGINI TA'MINLASHGA TA'SIRI	187-191
<i>Nazarov Otabek Muzrobovich</i> XX ASRNING 80-YILLARI QATAG'ONLIK SIYOSATINING SURXONDARYODAGI IJTIMOYIY- IQTISODIY JARAYONLARGA TA'SIRI	192-197
<i>Kupaysinov Ismoyiljon Ahmadjanovich</i> 1950-1990 YILLARDA ANDIJON OBLASTI JAMOAT TRANSPORTI FAOLIYATI VA UNDAGI AYRIM MUAOMMOLARNI MATBUOTDA YORITISHI ("KOMMUNIST" GAZETASI MATERIALLARI MISOLIDA)	198-202
<i>Oripova Laylo Zafarovna</i> O'ZBEKISTON YOZUVCHILAR UYUSHMASI FAOLIYATI TARIXIGA NAZAR	203-207
08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI	
<i>Magsud Azad Guliyev</i> OZARBAYJONDA YASHIL ENERGIYAGA O'TISH: SO'ROQ NATIJALARINI TAHLIL QILISH	208-214
<i>Глазова Марина Викторовна</i> ВКЛАД «ЗЕЛЕНОВОГО» УЧЁТА В ФИНАНСОВОМ МЕНЕДЖМЕНТЕ В УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ КОМПАНИЙ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ В УЗБЕКИСТАНЕ: МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	215-231
<i>Oratov Jaxongir Jurayevich</i> RAQAMLI INNOVATSIYALAR DAVRIDA MOLIYAVIY BARQARORLIKNI VAHOLASHDA EKONOMETRIK MODELLAR	232-238
<i>Шадиева Дилдора Хамидовна</i> БАНК СОҲАСИГА РАҚАМЛАШТИРИШ ЖАРАЁНЛАРИНИНГ ТАЪСИР	239-243
<i>Umronov Eldorbek Sodirovich</i> TURISTIK KORXONALARDA TADBIRKORLIK FAOLIYATI RAQOBATBARDOSHLIGINI VAHOLASH	244-255
<i>Sattarov Umirzoq Normengovich</i> MINTAQANI BARQAROR RIVOJLANTIRISHDA TRANSFORMATSIYALASH JARAYONI... ..	256-262
<i>Хамдамов Шавкат Комилович</i> СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА И БОРЬБА С БЕДНОСТЬЮ: СТРАТЕГИИ ФИНАНСИРОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	263-267
<i>Хайитов Жамшид Холвоевич</i> ИҚТИСОДИЁТДА ОБОДОНЛАШТИРИШ ХИЗМАТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ – ДАВР ТАЛАБИ	268-272
<i>Xurramov Azamat Fayzullayevich</i> BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITIDA UY XO'JALIGI SEKTORINING O'RNI VA AHAMIYATI	273-278

Алимханова Нигора Алимхановна
 ТОВАР-МОДДИЙ ЗАХИРАЛАР АУДИТИДА ТАҲЛИЛИЙ АМАЛЛАРНИ ҚЎЛАШ 279-287

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Жумаев Ойбек Маратович
 О‘ЗБЕКИСТОНДА КАМБАГ‘АЛЛИКНИ ҚИСҚАРТИРИШ ДИНАМИКАСИНИНГ ИЖТИМОИЙ-СИЙOSIY
 ИНАТЛАРИ 288-296

Наврўзова Гулчеҳра Нигматовна
 ХОЖА АҲРОР ТАЪЛИМОТИДА ИНСОНИЙ ҲАҚИҚАТ МАСАЛАСИ 297-302

Хайридинов Аббосхон Анварович
 ҒАРБ МАДАНИЯТИНИ ОММАЛАШИШИГА ИЧКИ ОМИЛЛАР ТАЪСИРИ 303-311

Мухамеджанова Лалихон
 АХЛОҚНИНГ ЖАМИЯТДАГИ ТРАНСФОРМАЦИОН ВА БАРҚАРОРЛАШТИРУВЧИ
 ФУНКЦИЯЛАРИ 312-317

То‘ева Муҳаййо Шuhrat qizi
 О‘ЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASINING YANGILANISH JARAYONIDA XOTINQIZLAR INNOVATSION
 ТАФАККУРИНИ OSHIRISH VA FAOLLASHUVI BORASIDAGI SIYOSATI:UMUMNAZARIY
 ТАHLILLAR..... 318-322

Ro‘zimurodov Siroj Madatovich
 OILANING IJTIMOIIY-IQTISODIY MUNOSABATLARNI SHAKLLANTIRISHDA MA’NAVIY-
 AXLOQIY TARBIYANING TA’SIRI 323-326

Ravshanov Ulug'bek Rahbarovich
 AXBOROT GLOBALLASHUVI SHAROITIDA YOSHLARDA MILLIY O‘ZLIKNI TARBIYALASH
 MASALALARI 327-332

Allayarova Marxabo Mavlanovna
 SHAXS BADIY IJODINI SHAKLLANTIRISHNING ESTETIK MUAMMOLARI VA
 MA’NAVIYAT 333-337

Хашимов Шерахон Жўрахонович
 ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚАРО ИМИДЖИНИНГ ЮКСАЛИШИДА ТИББИЁТ ТУРИЗМИНИНГ
 ТУТГАН ЎРНИ..... 338-342

Soatov Rasul Muxitdinovich
 BOBORANIM MASHRAV HAYOTI VA IJODIDA TASAVVUFGA DOIR QARASHLAR
 TAHLILI 343-348

Ashurov Navfal Burxonjon o‘g‘li
 MOVAROUNNAHR MIQYOSIDA NASAF SHAHRINING ILMIIY-MADANIY ASOSLARI 349-352

Ўразалиева Гулшада Бекнўлатовна
 ГЕНДЕР ТЕНГЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ - ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН СТРАТЕГИЯСИНИНГ УСТУВОР
 ЙЎНАЛИШИ 353-358

Xudaynazarov Samad Xudayberdiyevich, Turgunov Azim Turgunovich
 JAMIYATNING MA’NAVIY - IJTIMOIIY RIVOJLANISHIDA O‘ZBEK XALQI MILLIY
 QADRIYATLARINING O‘RNI 359-364

<i>Suvanov Ilhom Abdixalilovich</i> AXBOROT-MAFKURAVIY TAHDIDLARGA QARSHI KURASHDA MILLATLARARO TOTUVLIK VA DINIY BAG'RIKENGLIKNI TA'MINLASHNING AHAMIYATI	365-371
<i>Axmedova Dilrabo Sa'dullayevna</i> SHARQ ALLOMALARI ASARLARIDA OILA VA TARBIYA MASALALARI	372-376
<i>Kayumova Aziza Toshmuradovna</i> IBN XALDUNNING JAMIYAT VA IJTIMOYIY TARAQQIYOT TO'G'RISIDAGI QARASHLARI	377-381
<i>G'ulomov Obid G'ayratovich</i> YOSHLAR MA'NAVIY KAMOLOTIGA TA'SIR ETUVCHI IJTIMOYIY-MADANIY OMILLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	382-385
<i>Панжиев Сухроб</i> ГЛОБАЛЛАШУВ ВА ҒОЯВИЙ ТАҲДИДЛАР ДАВРИДА ҲАҚИҚАТ ТУШУНЧАСИНИНГ АҲАМИЯТИ	386-391
<i>Matnazarova Muhayyo Axmetjanovna, Azimova Charos Azamatovna</i> “ETNOS”, “MILLAT” TUSHUNCHALARINING MAZMUN-MOHİYATI VA ULARNING ILMIY- NAZARIY TAHLILI	392-398
<i>Amanov Alisher Kaxramonovich</i> VAQTNILMIY JIHATDAN TAHLIL QILISH HAMDA UNI FALSAFIY VA MADANIY NUQTAI NAZARDAN O'RGANISH	399-404
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Пайзибаева Мадинахон Собиржон қизи</i> БРИТАНИЯ ХАЛҚ ЭРТАКЛАРИНИНГ ШАКЛЛАНИШИДА КЕЛЬТ МИФОЛОГИЯСИНИНГ ТАЪСИРИ ВА ЎРНИ	405-409
<i>Tevosyan Gayane Arturovna</i> O'ZBEK VA RUS TILI GRAMMATIKASINING QIYOSIY TIPOLOGIYASI	410-417
<i>Boynazarov Islom Abduxalimovich</i> INGLIZ TILIDAGI FALSAFIY TERMINLARDASINONIMIYA HODISASI	418-421
<i>Bahriddinova Yulduzxon Bahriddin qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI BOTANIK TERMINLARNING NOMINATIV TAHLILI VA BINAR NOMLANISHI	422-426
<i>Javliyev Mansurbek Odil o'g'li</i> KONSEPT TUSHUNCHASINING HOZIRGI ZAMON LINGVISTIKASIDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI	427-431
<i>Ruziyev Xusniddin Baxritdinovich</i> PARALLEL KORPUSLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARI	432-436
<i>Rahimova Shahnoza Palvannozirovna</i> INGLIZ TILIDAGI IBORALARNI O'RGANISHDA TARJIMA MUAMMOLARI	437-442
<i>Muhamadiyev Timur Urazovich</i> INGLIZ TILIDAGI OAVDA OMMAVIYLASHMAGAN IBORALARDAN FOYDALANISH	443-446

<i>Панжиева Насиба Нармахматовна</i> ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ СЕМАНТИЧЕСКОГО ПОЛЯ	447-451
<i>Умирова Дилфуза Суюновна, Асадов Шухрат</i> ОБРАЗОВАНИЕ ЯВЛЯЕТСЯ НЕОТЪЕМЛЕМОЙ И НЕПРЕРЫВНОЙ ЧАСТЬЮ ПРАВ И ИНТЕРЕСОВ ЧЕЛОВЕКА	452-456
<i>Ибрагимова Мохира Муратовна</i> ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ ПСИХОЛОГИЗМ И ЕГО ФУНКЦИИ В ТВОРЧЕСТВЕ ВИРДЖИНИИ ВУЛЬФ	457-464
<i>Тойчиева Насибахон Суранбаевна, Ткебучава Ирина Георгиевна, Темирова Шоира Гайбуллаевна</i> АКТУАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ В ИЗУЧЕНИИ ИСТОРИИ ЛИНГВИСТИКИ	465-477
<i>Nurimova Diyora</i> LIRIK DISKURS VA UNING MOHIYATI	478-482
<i>Axmadjonova Mohinur Iqboljon qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILIDA NUTQ AKTLARINING SEMANTIK TUZILISH TAHLILI	483-491
<i>Jumanazarov Shukurali Tashmamatovich</i> KORPUS TUZISH TEXNOLOGIYASI.....	492-495
<i>Samadova Oydin Ilxomjon qizi</i> FRAZEOLOGIK BIRLIK TUSHUNCHASI HAMDA UNING QO'LLANILISHI	496-500
<i>Xatrayeva Rano Rajabovna</i> XX ASR INGLIZ ILMIY FANTASTIKASINI TARJIMA QILISH XUSUSIYATLARI	501-505
<i>Ermatov Ixtiyor, Mamatqulov Azizbek</i> A.HOJIYEVNING TERMINOLOGIK LUG'ATLARI XUSUSIDA	506-510
<i>Muxtorova Moxlaroyim</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TANBEH BERISHNI BILDIRUVCHI BIRLIKLARNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	511-517
<i>Abdullayeva Nilufar Ramazonovna, Aliqulova Rohila</i> O'SIMLIK NOMLARI BILAN BOG'LIQ TARBIYAGA OID MAQOL VA MATALLARNING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI	518-521
<i>Носирова Мубина Олимовна</i> СПЕЦИФИКА ОТРАЖЕНИЯ АНТРОПОЦЕНТРИЧЕСКИХ ПОСЛОВИЦ В СЛОВАРЯХ РАЗНОСИСТЕМНЫХ ЯЗЫКОВ	522-528
<i>Xasanov Zafar Baxtiyorovich</i> ZAMONAVIY TILSHUNOSLIKDA SPORT ATAMALARINI O'RGANISHNING NAZARIY ASOSLARI	529-534
<i>Рахматов Бекзод Уктам угли</i> СОЦИАЛЬНО-ЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ ПОНЯТИЯ «УЧИТЕЛЬ»	535-539

Yaxyoyev Fayzullo muhammadsoli o'g'li
XX ASRNING IKKINCHI YARMIDA ALISHER NAVOIY LIRIKASIGA DOIR MATNSHUNOSLIK
BILAN BOG'LIQ TALQINLAR..... 540-546

Otajonova Dildor Baxtiyarovna
KORPUS TURLARINING LINGVISTIKA SOHASINI TARAQQIY ETTIRISHDAGI
AHAMIYATI 547-551

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович
МАЪНАВИЙ ЗИЁН КОМПЕНСАЦИЯСИ МИҚДОРНИ АНИҚЛАШНИНГ НАЗАРИЙ ВА
АМАЛИЙ MASALALARI 552-559

Fayzullayev Aslbek Ulug'bek o'g'li
MULKNI QASDDAN NOBUD QILISH YOKI UNGA ZARAR YETKAZISH UCHUN JINOIY
JAVOBGARLIKNI TAKOMILLASHTIRISHNING AYRIM MASALALARI 560-564

Элмуродов Ҳусан Элмуродович
МЕҲНАТНИ МУҲОФАЗА ҚИЛИШ СОҲАСИДА ЎҚУВДАН ҲАМДА БИЛИМ ВА
КЎНИКМАЛАРИ ТЕКШИРУВДАН ЎТМАГАНДА ИШДАН ЧЕТЛАШТИРИШ..... 565-572

Аслонова Лайло Олимовна
ИЛМИЙ ХОДИМЛАР ҲУҚУҚИЙ МАҚОМИНИ БЕЛГИЛАШНИНГ АЙРИМ
MASALALARI 573-583

Файзиева Гулрух Мухаммади кизи
НЕКОТОРЫЕ ПОНЯТИЯ В СФЕРЕ ГАРАНТИИ ПРАВО НЕПРИКОСНОВЕННОСТИ
ЖИЛИЩА 584-588

Ибрагимова Сабина Эркиновна
К ВОПРОСУ О СОВЕРШЕНСТВОВАНИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕХАНИЗМОВ В СФЕРЕ
ДОСУДЕБНОГО УГОЛОВНОГО ПРОИЗВОДСТВА В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН..... 589-593

Tosheva Maftuna Anvar qizi
AXLOQQA QARSHI JINOYATLARNING JINOYAT-HUQUQIY JIHATLARI 594-600

Халилов Дониёр Нортажиевич
КОНСТИТУЦИОННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПРАВ И
СВОБОД В СОЦИАЛЬНОМ ГОСУДАРСТВЕ 601-607

Файзуллаева Нигорахон Равшановна
МЕЖДУНАРОДНЫЕ ДОГОВОРА В СИСТЕМЕ МЕЖДУНАРОДНОГО
КУЛЬТУРНОГО ПРАВА 608-618

13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI

Saydillayeva Mehrinaz Bahodir qizi
OLIIY TA'LIM TIZIMIDA TA'LIM DASTURLARINI LOYIHALASHTIRISH ASOSIDA PEDAGOGIK
TA'LIM METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH ASOSLARI 619-626

Ubaydullaeva Jamila Hurramovna
DARS TURLARI VA DARSNI REJALASHTIRISHGA NISBATAN YONDOSHUVLAR 627-631

<i>Ro'ziyeva Nazira Yodgorovna, Panjjeva O'g'ilshod Baxodir qizi, Jo'raev Baxodir Norbo'tayevich</i> O'QUVCHILARGA TABIATNI ASRASH VA EZOZLASHNI "YASHIL MAKON" MILLIY TEKNOLOGIYA LOYIHASI ASOSIDA AMALIY ANJUMANLAR ORQALI OLIB BORISH	632-640
<i>Юлдошев Рустам Дилшод угли</i> РОЛЬ ПРАГМАТИЧЕСКИХ КОМПЕТЕНЦИЙ В ИЗУЧЕНИИ ЯЗЫКА И КОММУНИКАТИВНОМ ПРОЦЕССЕ	641-645
<i>Razzakov Baxrom Abdug'afurovich</i> BO'LAJAK MUHANDISLAR UCHUN OG'ZAKI MULOQOT KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH: INGLIZ TILI DARSLARIDA TRANSPORT TERMINOLOGIYASINI O'RGANISHGA MISOLIDA.....	646-650
<i>Salimova Shahlo Sayfulloyevna</i> TA'LIM TIZIMIDA XAVFSIZ MUHITNI YARATISH MUAMMO VA ISTIQBOLLARI	651-656
<i>Kuchkarova Arofathon</i> MATEMATIKA DARSLARIDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH (GEOGEBRA DASTURI MISOLIDA)	657-661
<i>Radjabova Gulnoza Giyosiddinovna</i> YOZISH BO'YICHA KO'RSATMALARNI TAKOMILLASHTIRISHDA ZAMONAVIY AMERIKA INGLIZ TILI KORPUSINING (COCA) ROLI	662-669
<i>Sharifov Muxriddin Kamoladdin o'g'li</i> PROFESSIONAL TA'LIM MUASSASALARIDA MAXSUS FANLARNI O'QITISH ISTIQBOLLARI	670-675
<i>Saidova Surayyo Yarqulovna</i> NOFILOGIK TA'LIM YO'NALISHI TALABALARI O'QISH KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA SOHAVIY MATNLAR XUSUSIYATLARI VA MATN TANLASH TAMOYILLARI	676-686
<i>Djalolov Furqat Fattohovich</i> UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA INGLIZ TILI TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA SIFATINI YAXSHILASH YO'LLARI	687-691
<i>Niyazova Minara Baxramovna</i> TEKNIKA OLIY O'QUV YURTLARIDA TALABALARNI FRANSUZ TILIGA QIZIQTIRISHNING O'ZIGA XOS JIHATLARI.....	692-697
<i>Amrillayev Husniddin Ashrab o'g'li</i> OLIY TA'LIMDA VIRTUAL LABORATORIYALARDAN O'QUV JARAYONIDA FOYDALANISHNING PEDAGOGIK JIHATLARI	698-702
<i>Boboyeva Zarifa Jahonqulovna</i> SPORT TAYYORGARLIK JARAYONLARINING ADAPTIV MEXANIZMLARI.....	703-708
<i>O'rozov Shahobiddin Ziyadullayevich</i> AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDA DAVLATNI BOSHQARISH TAMOIYILLARI.....	709-713
<i>Muxtshamova Parvina Zahitovna</i> ESL DARSLARIDA HAQIQIY MATERIALLARDAN FOYDALANISH	714-716

Received: 20 May 2024
Accepted: 30 May 2024
Published: 19 June 2024

Article / Original Paper

LYRICAL DISCOURSE AND ITS ESSENCE

Nurimova Diyora

Teacher of the Navoiy branch of PROFI university

E-mail: diyoranurimova887@gmail.com

Abstract. This article is about the concept of discourse. Issues related to discursive analysis and their essence are noted. Linguistic aspect of the lyrical discourse chosen as the object of research, its correlation with the lyrical text was studied.

Key words: discourse, lyrical discourse, text, discursive analysis, lyrical text, pragmatics.

LIRIK DISKURS VA UNING MOHIYATI

Nurimova Diyora

PROFI university Navoiy filiali o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada diskurs tushunchasi haqida so'z boradi. Diskursiv tahlil bilan bog'liq masalalar va ularning mohiyati qayd etilgan. Tadqiqot obyekti sifatida tanlangan lirik diskursning lingvistik aspekti, uning lirik matn bilan o'zaro bog'liqligi tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: diskurs, lirik diskurs, matn, diskursiv tahlil, lirik matn, pragmatika.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I6Y2024N73>

Kirish. Oxirgi o'n yilliklarda esa diskurs tushunchasi va diskursiv tahlil bilan bog'liq masalalar tilshunosligimizda ham asosiy tadqiqot obyektlaridan biriga aylanmoqda. O'zbek olimlaridan L. R. Raupova dialog diskursda polipredikativ birliklar, J. Sh. Safarov diskursiv tahlil strukturasi, A. Pardayev diskurs so'zlovchi va tinglovchining o'zaro fikr almashish, bir-biriga ta'sir ko'rsatish maqsadida lisoniy va nolisoniy vositalardan o'zlari eng samarali deb hisoblagan shakl va turda amaliy foydalanish jarayoni bo'yicha ilmiy izlanishlar olib borgan.[1]

Biz diskursning lingvistik mohiyatini va ma'no ko'lamini matn lingvistikasi hamda pragmaligvistikaga oid ishlarda kuzatishimiz mumkin. Shuningdek, diskursiv tahlil adabiyotshunoslikda ham alohida o'rin tutadi. Adabiyotshunoslikda diskurs shoir va yozuvchilar ijodidagi o'ziga xosliklar, ijodkor tili hamda uni o'quvchiga yetkazish mahorati bilan belgilanadi. Adabiy matnlarning diskursiv tahlilida yozuvchi tili, badiiy matn janri va ijodkorning so'z qo'llash mahorati muhim sanaladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili (Literature review). Diskurs nazariyotchilari umumiy va badiiy diskurs orasidagi farqlarni aniqlash uchun lirik matnlardagi murakkab aloqalarni aniqlashtirgan, ya'ni bir tomondan insonning vaziyati hamda xayoliy va real ifodalashini, matn va diskurs o'rtasidagi o'xshashlik va farqlanishlarni tahlil qilgan.

Badiiy, ya'ni lirik diskurs maqsadini rus tilshunosi N.L.Qaliyeva quyidagicha qayd etadi: "badiiy parametrlarga ega matn idrok maydonini shakllantirishga olib keladigan refleksiyalarni uyg'otadi. Bu refleksiyalar – his-tuyg'ular va g'oyalar insonning ma'naviy dunyosini boyitishga qodir formada namoyon bo'ladi. Ma'naviy dunyo deganda, semantik, ideologik pradigmalar, barqaror birikmalar, hislar, g'oyalar, bilimlar, konseptlar, ishonch, umummadaniy fenomenlar majmuasi tushuniladi".[2]

M.Fukoning tadqiqotlariga ko'ra diskurs dunyoni yaratadi. Ya'ni diskurs bizning kundalik hayotimizdan iborat dunyoni, bizning dunyo haqidagi qarashlarimizni formalashtiradi, ruhiy anglash assotsatsiyasini yuzaga keltiradi hamda bu dunyoda mavjud insonlararo munasabatlarimizni shakllantiradi. Lirik diskursda ham bu fikr-mushohada aks etadi. Zero, shoir, yozuvchi o'z asarida yangi dunyo yaratadi, bu dunyo orqali o'quvchining hodisalarga qarashini, o'z-nuqtayi-nazarini ifodalashini, badiiy matnda yuz bergan voqealarga yozuvchi nuqtayi nazaridan boqishga undaydi. Yozuvchi boshqacha assotsatsiyalardan foydalanib lirik diskurs yaratadi, o'quvchida bu assotsatsiyalar vositasida muallifning ifodalagan maqsadi, niyati namoyon bo'ladi. O'quvchining yozuvchi ifodalagan maqsad, niyatni tushunishi yozuvchining lirik diskursi vositasida namoyon bo'ladi.

Shuningdek, ma'lum bir kontekstda ma'lum bir diskurs orqali yozuvchi muayyan bir fikr yoki ifodani shu qadar ishonchli yetkazadiki, o'quvchi badiiy diskursda ifodalangan ma'no, fikr haqiqat ekaniga ishonadi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Darhaqiqat, diskurs faoliyatdagi tildir. Ma'lum bir vaziyat hamda sharoitda til muloqotni oshirishning yagona yo'li emas, balki diskurs bunday maqomga ega. Diskurs uning ishtirokchilari, ya'ni so'zlovchi, tinglovchi yohud yozuvchi va o'quvchi o'rtasida yuz beradigan lingvistik kommunikatsiyadir. Ba'zan diskurs og'zaki muloqot vositasi, yozma nutqqa esa matn sifatida qaraladi. Ammo shuni qayd etish lozimki, matn yozma yoki og'zaki, kichik yoki katta bo'lishidan qat'iy nazar diskursdan tarkib topadi.

Diskurs matnda reallashgan lingvistik fenomendir. Diskurs amalga oshirish uchun matn va kontekstga ayni biz zamonda ega bo'lish lozim. Diskurs bo'shliqda emas, balki ma'lum bir kontekst orqali diskurs ishtirokchilari orasida doimiy interaktiv jarayonda yuz beradi. Bu haqida N.Enkvist o'z maqolasida qayd etadi: "Diskurs matn va kontekstning ijtimoiy komponent bilan birligidir".[3] N. Enkvist bu ta'rif orqali nafaqat matn va kontekst, balki ijtimoiy komponent hamda ijtimoiy tajribaning ham muhimligini ta'kidlaydi.

Shuningdek, T. van Deyk "Diskurs ta'rifi" asarida matn va dirskurs farqlanishini quyidagicha izohlaydi. "Diskurs – aktuallashgan matndir, matn esa abstrakt grammatik strukturadir. (Eslang: til/nutq, til/parol, malaka/talaffuz). Diskurs nutq, actual nutqiy faoliyat orqali ma'lum bor tushuncha ifodalaydi. Matn esa til sistemasi, formal lingvistik birlik, lingvistik malaka bilan bog'liq konseptdir".[4]

Matn turlari orasida badiiy matn alohida o'rin tutadi. Badiiy matn boshqa matn turlaridan tilning barcha imkoniyatlarini ifoda eta oladi. Xayolat dunyosini aks ettirgan matn turli janrlarda namoyon bo'ladi: she'r, hikoya, ocherk, ballada, qissa, roman... Badiiy diskurs va uning ifodasi turli janrlarda yoziladi, ammo badiiy diskursi ayni zamonda yuz beradi (ba'zi mustasno holatlar bor). Badiiy-diskursiv tipdagi matnlar prozaik, poetik, dramatik ko'rinishlarda namoyon bo'ladi.

Badiiy matnning ko‘rinishlaridan biri bo‘lgan lirik matn ham o‘ziga xos pragmatik ma‘nolarni ifodalaydi. Lirik diskursni yaratish davrida muallif ko‘p funksiyali matn modelini yaratuvchi hisoblanadi. Lirik matnlarda o‘quvchi yozuvchini erkin tushunishi uchun muayyan bo‘shliq bo‘ladi, buni badiiy matn dialogi deb baholashadi, chunki ba‘zan o‘quvchi matnni o‘zi anglaganicha qabul qiladi.

Muallifning fikri muayyan bir badiiy strukturada namoyon bo‘ladi va undan ajralmasdir. Ushbu fikrga yaqin yana bir qarash mavjud: muallif yaratgan matn umumiy badiiy struktura ifoda etiladi. Badiiy matn murakkab formada quriladigan ma‘nodir. [5] Lirik matnlarda uslubiy figuralar, kogeziya vositalari va yaratilgan kogerantlik shakllari aks etadi. Lirik matnda til vositalari individuallashadi, ya‘ni muallif o‘z shaxsiyatini o‘rtaga qo‘yib har bir vositadan o‘z uslubida foydalanadi. Ayni damda til vositalari ta‘sirchan va ko‘pqirrali bo‘ladi. Muallif lirik matnda o‘z niyatini, fikrlarini o‘quvchiga o‘ziga xos tarzda uqtiradi.

Badiiy diskursga oid bo‘lgan badiiy matnlar orasida eng ko‘p namoyon bo‘ladigani lirik matnlardir. Uning semantik maydoni haqiqatda xayolot dunyosini aks ettirgan ma‘nolar yig‘indisidan tashkil topadi. Uning yaralishi uchun muayyan sistemali kompozitsiya strukturalar mavjud.

Ijodiy adabiy matn badiiy-lingvistik ifodaning o‘ziga xosligini muallifi bayonining jozibadorligi bilan uyg‘unlashtiradi. Qalamkash kechinmalarni shu qadar joyli ifodalaydiki, bir bunga ishonamiz, asardagi hodisalarni real qabul qilamiz. Y.Petersinning fikriga ko‘ra, “Badiiy ijodni idrok etishda inson o‘z-o‘zini tark etadi, chunki xayoliy voqelik uni vaqt va makon bilan chegaralangan o‘tkinchi dunyo mavjudligiga bo‘ysinisdan xalos etadi. Uning e‘tiborini tashqarida mavjud bo‘lgan ko‘plab hodisalarga qaratish uchun o‘ziga tanish hamda tanish bo‘lmagan so‘zlar ma‘nosini topadi”. [6]

Tahlil va natijalar. Mukammal dunyoni va dunyoning har bir fragmentini mukammal sujet jumalari formasida, muayyan vaziyatga asoslangan, ma‘lum bir nuqtayi nazar asosida qurilgan matn yaratish xususiy yo‘nalishdir. Shuni ham qayd etish lozimki, mukammal badiiy matn bir yaxshi matnning yaratilishi asosida quriladi,

Yuqoridagilarni umumlashtirib shuni aytish mumkinki, lirik diskurs va badiiy matn konseptlari bir-biri bilan ayrilmas aloqadadir. Har qanday asarni taklil etishda bu ikki kategoriya yodga olinadi. Diskursga bo‘lgan xilma-xil qarashlarga nazar solsak, “lirik diskurs” muallif va o‘quvchi orasidagi madaniy, sotsial muloqotlar, shaxsiy bilim, dunyoqarash va reallikka munosabat, ishonch, hislarga ta‘sir qiladi, insonning ma‘naviy dunyosiga kirib, hissiy kechinmalariga sabab bo‘ladi. O‘z xususiy xarakteriga ega bo‘lgan lirik diskurs bu nuqtayi nazardan individual zavq bag‘ishlaydi.

Lirik diskurs nafaqat lingvistik xususiyatlari bilan, balki polimorfik xususiyatlarga egaligi bilan ham boshqa diskurs turlaridan farq qiladi. Ya‘ni muallif asarda siyosat, din, fan, kundalik hayot diskurslarini bir-biriga uyg‘unlashtira oladi. Ammo lirik diskursda muallif ifodalagan g‘oya chin yoki yolg‘on ekanligi ahamiyatga ega emas.

Shuningdek, adabiy asarlarda ham musiqada uchraydigan lirik nutqning yana bir necha turlari mavjud:

1. Hikoya lirikasi. Lirik nutqning bu turi voqea yoki hodisani hikoya qiladi. Bu lirikalar qo‘shiq'larga o‘xshash ravishda, ammo biroz farq qiladi. Odatda, lirikada aniq syujet hamda xarakterlar mavjud.

2. Tasviriy lirika. Lirik nutqning bu turi predmet, joy yoki vaziyatni visual tasvirlashga qaratilgan. Tinglovchi yoki o'quvchi ongida kuchli obraz yaratish uchun ijodiy va badiiy tildan foydalanadi.

3. Reflektiv lirika. Lirik diskursning bu turi kimningdir fikrini, his-tuyg'ularini yoki shaxsiy kechinmalarini ifodalash uchun ishlatiladi. Go'zal va emotsional tildan foydalanish orqali yozuvchi va kitobxon o'rtasida hissiy aloqa o'rnatiladi.

4. Siyosiy yoki ijtimoiy lirika. Lirik diskursning bu turi ijtimoiy yoki siyosiy masalalar haqida xabarlar yoki fikrlarni yetkazish uchun ishlatiladi. Jamiyatda bu masalalardan xabardorlikni oshirish va tushunish uchun ijodiy tildan foydalaniladi.

5. Sevgi lirikasi. Ushbu turdagi lirik nutq romantik hamda melonkolik muhit yaratish uchun muhim sanaladi.

Bular adabiy matnlarda uchraydigan lirik diskurslarning ayrim turlaridir. Har bir tur yozuvchi va o'quvchi oldida turli maqsad va ta'sir ko'rsatadi.

Lirik diskurs shoirning hayot haqidagi tasavvurlarini, hissiyot va tushunchalarini qamrab oladi. Bunda shoir o'z tili va uslubida yozilgan she'r va qo'shiqlari orqali fikrlarini ifodalaydi. Lirik diskursda shoirning umr tajribasi va hissiyoti muhim ahamiyatga ega hamda o'z ichiga turli mavzularni oladi. Masalan, hijron, sevgi, baxt, xayol, tabiat va boshqalar. Lirik diskurs har bir qalam sohibining o'z xususiyatlarini va o'ziga xosligini ta'kidlaydi va boshqa insonlarga shoirning tajribasini va hissiyotlarini ulashish imkoniyatini beradi. Ushbu maqolada Usmon Azim she'riyati lirik diskursiga alohida e'tibor qaratamiz. Shoir ijodining o'ziga xosligi shundaki, u Dunyo va Insonni mukammal ko'rish orzusida yashagan shaxs armoni butun ko'lami, qarama-qarshiliklari, fojia-yu quvonchi, hasrat- u umidlari bilan gavdalanadi. Shoir she'riyatida Dunyo, sinoatlari kitobxon hissiyotiga yaqin tasvirlanadi. Shu bilan birga ko'ngilga va ruhga nekbin tuyg'ularni olib kiradi. Shoir dunyo, uning sinovlarini o'z tasavvur olami bilan ta'riflaydi va "O'zim haqimda" sarlavhali she'rida shunday yozadi:

*Garchi shoirman,
tushdan boqmadim dunyoga,
angladim – u toshdir.
Hamma qatori yashadim shu tosh ichra –
ko'karishga urindim:
ko'karmoq og'ir –
suyaklarim mayishdi.
Yuragim tilka-pora,
Asablarda sanoqsiz qisqa tutashuv...*

Usmon Azimning she'r va shoirlik haqidagi boshqa bir ijod namunasida uning faqat o'zigagina xos bo'lgan lirik his va ifoda aks etadi. Ijodkor hech kim qo'llamagan badiiy tasvir va so'zlar bilan kitobxon qalbiga to'g'ridan to'g'ri kirib boradi.

*Tong titraydi kech kuzakning quchog'ida,
Yulduzlarni o'chirmoqda gulgun shafaq.
Jonim, qalbim she'riyatning pichog'ida...
Zamin – tilsim, osmon – tilsim... she'r – beshafqat!*

Shoir she'r haqidagi, shoirlikdan maqsadi haqidagi o'z mulohazasini ushbu parcha diskursida ko'rsatadi. Ulug' adabiyot namoyondalari izidan kelayotgan ijodkor o'zini endi

ko'tarilayotgan tongga qiyoslaydi, taftli quyosh oldida yulduzlarning nursiz ekanligini ta'kidlash barobarida jonni, qalbni she'riyat pichog'iga topshirmoq kerakligini yozadi.

*Men yor dedim... Laylimi yo, Shirinmi yo!
Yoki endi tug'ilajak biror malak?
Mana, men, deb ko'z oldimda bo'ldi paydo,
Mana, men, deb she'rdan boqdi yakto yurak.*

Haqiqatdan ham, she'riyatimizda ishq va oshiqik masalasi necha zamonlarki, shoirlar qalamidan tushmaydi. Usmon Azim esa ishqda izlagan yorini, ya'ni Layli-yu Shirinini she'r deb biladi. Oshiqlarda bo'lgani kabi o'zini yorning, she'riyatning pichog'iga topshiradi:

*She'r yozilar... Qiynoq, senga bo'lsin sharaf,
Jonim, qalbim she'riyatning pichog'ida...*

Shoir haqida Shuhrat Rizayev shunday yozadi, "Usmon Azimni hamisha navqiron bir alpozda tasavvur etaman. Garchi biroz sergapligi oshib borayotgan bo'lsa-da, qiliqlari o'sha-o'sha, yonib, kuyishi o'sha, ehtiroslari o'sha... shu sanaganim va yana sanamagan hislatlarim ichra Usmon Azim hamisha shoir, faylasuf shoir, katta shoir. U hamma narsani she'r qila oladi, hamma narsadan she'r yasay oladi. Yo'q, she'r deganda, turoq – u qofiyani nazarda tutayotganim yo'q. bu-ku o'z-o'zidan. Uning she'r degani hamisha fikr, odam, tiynat va tabiat..." [7]

Xulosa va takliflar. Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki, badiiy adabiyotda lirik diskursning o'zni nihoyatda katta. Badiiy matnda ma'lum bir syujet yoki tasvir shoir, yozuvchi tomonidan bayon qilinar ekan, muallif tomonidan lirik diskursning ma'lum bir turiga murojaat qilinadi. Bunday ilmiy qarashlarni nafaqat tilshunoslikka oid, balki adabiyotshunoslikka oid Izzat Sultonning "Adabiyot nazariyasi" darsligida va shu kabi bir qator olimlarning ishlarida ham ko'rish mumkin.

Литературы/References/Adabiyotlar:

1. Raupova L. Dialogik nutqning diskursiv talqini (polipredikativ birliklar misolida). Monografiya. –T.:Fan, 2010, - 206 b.
2. Галеева Н.Л. Параметры художественного текста и перевод. Тверь: ТГУ, 1999. 90 с.
3. Enkvist N.E. From Text to Interpretability: A Contribution to the Discussion of basic Terms in Text linguistics. Connexity and Coherence// Analysis of Text and Discourse, Berlin, New York: Mouton de Gruyter & Co., 1989, p 371.
4. Ван Дейк Т.А. К определению языка, перю А. Дебрябин, 1999 // <http://psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm>
5. Лотман Ю.М. Структура художественного текста. Анализ поэтического текста. М.:Азбука, 2015, 8 с.
6. Petersen J.H. Fiktionalita und Athetik. Eine Philosophie der Dichtung. Berlin: Erich Schmidt Verlag GmbH & Co., 1996, 293 p.
7. "Sharq yulduzi" jurnalining 2010- yil, 6-soni.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 6 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).